

# Szürrealizmus a magyar építészeti grafikában

**Nemes Gábor**

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,  
Rajzi és Formaismereti Tanszék

## Abstract

*Relation between the architectural graphic and the stylistic of fine arts. The conceptual background of the surrealism. The appearance of the surrealist vision and expression in the architectural graphic. Surrealistic masterpieces of the Hungarian architectural graphic and their stylistic qualities.*

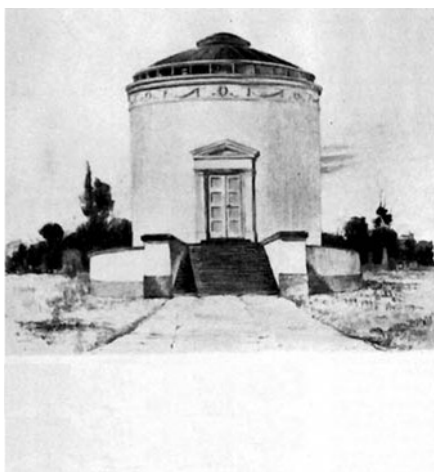
A kvalitásos, értékes építészeti grafika hármass célkitűzésnek felel meg egyszerre és egyformán magas színvonalon. Elsőként s alapvetően az elképzelt, „megálmodott” épület vizuális megjelenítése, mások számára is érzékelhetővé és értékelhetővé tétele a cél; a tervgrafikát e szükség hívta létre az építészet története során.

Bár a plasztikus megjelenítést mára a számítógépes programrendszerek szinte emberfeletti-embertelen tökélyre fejlesztették, ez önmagában mégis kevés, mert a jó építészeti rajznak egyben tartalmas vizuális kommunikációnak is kell lennie: közvetíteni a tervező sokrétű gondolatait, megszólítani, megérinteni – akár érzelmi síkon is – a befogadót.

És mindezekén túl az építészeti grafikának harmadik szempontként a terv jól eladhatóságának marketing érdekeit is figyelembe kell vennie.

A rajzoló építész grafikájának minőségi vizuális kommunikációvá nemesítésében segíti a képzőművészet – elleshető stílusis elemeivel, bevált ábrázolástechnikai és mentális – kommunikatív kliséivel. Így szűrődnek át a képzőművészeti stílusok – hasonlóan más alkalmazott grafikai műnemekhez – az építészeti grafikába is.

A magyar kortárs építész rajzot, építészeti grafikát feldolgozó kutatásom hangsúlyozottan rajzokra, mint önálló grafikai alkotásokra irányul, az elemzések és e mostani tanulmány során a rajzokban található „plasztikai jelek” és nem az ábrázolt építészet érdekel elsősorban. Az épület építészeti ábrázolásának grafikai stílusa különválasztható – és különválasztandó –, különösen igaz ez a miénkhez hasonló – töredezett építészeti – művészeti tudatú korokban. E gondolat illusztrálására idézem a Rajzi Tanszék egykori jeles tanára – Boross Géza festőművész – képvariációt, az építészeti grafika változtatható stílusáról (1. kép)



1. kép  
*Boross Géza, Épületrajz*

Miután az előadás címének második eleméről – az építészeti grafikáról esett szó, itt az ideje, hogy a szürrealizmusról is beszéljünk.

Az 1924-ben megjelent „La Revolution Surrealiste”– a „Szürrealista Forradalom” című programfolyóirat bevezetőjéből idézve: Mi valamennyien az álom kegyelméből valók vagyunk... Hatalmas uralkodó ő, tükörképekben és látszatokban jártas. Mi a papír és a toll, mi az írás és a költészet ez óriás előtt, kinek izmai felhőből vannak... A szürrealizmus megnyitja az álom kapuit mindazok előtt, kiknek éjszakai fukarok... a ti élményeitek a kegyelemből jönnek a mieink az álomból”.<sup>1</sup>

Kassák Lajos így ír a szürrealizmusról: „a szürrealisták hittek abban, hogy az emberek és tárgyak, dolgok között föl nem fedett kapcsolatok léteznek és ezek kutatása az irodalom és művészet feladata”.<sup>2</sup> E gondolat Major Máté szavaival: „A szürrealizmus olyan alkotó módszer, mely a „reális” részjelenségei közt a „nem-reális” kapcsolatok létrehozása révén a valóság rejtett összefüggéseit, a felületek mögötti teljesebb igazságot képes feltárni”.<sup>3</sup>

Körner Éva eképp összegzi a szürrealizmus lényegét: „A jelenlévő tárggyal szemben a megfoghatatlan messzeség, a valósággal szemben az álombeli, a realitással és rációval szemben a varázslat, költészet a kép tárgya, illetve alkotásának módszere”.<sup>4</sup>

Az idézett gondolatok pontosan megfogalmazzák a szürrealizmus lényegét, mely kezdeti óta napjainkig egyik legmeghatározóbb vonulata a XX. század művészetének, sőt a modern világ látásmódjának.

Marc Chagall: A Bercy rakpart (2. kép) című képének főszereplője maga az **álom**, melynek építészeti vonatkozásairól Gerle János publikált érdekes gondolatsort.<sup>5</sup> Pablo Picasso: Fürdőzők játéksónakokkal (3. kép) című képe is hordoz számomra építészeti párhuzamokat: Talán nem véletlenül tűnnek az alakok Le Corbusier betonkolteményei távoli rokonainak.



2. kép  
*Marc Chagall, Le Quai de Bercy*



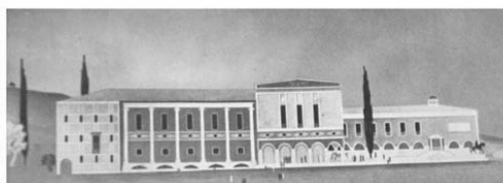
3. kép  
*Pablo Picasso, Fürdőzők játéksónakokkal*

A szürrealizmus a XX. század széles körben is egyik legsikeresebb művészeti irányzatává vált – mely közönségsiker nem közömbös a belőle merítkező építészeti grafika számára sem. Népszerűségének titka ott található Kassák szavaiban: „a költészet, maga a szabad képzelet, olyan birodalom, amelybe csak az álmodók vezetésével juthatnak be azok, akiknek maguknak nincsenek álmaik”.<sup>6</sup>

A szürrealizmussal a költészet **spirituális** mágiája gazdagíthatja tehát az építészeti grafikát, miként az expresszionizmus drámával telítheti, a konstruktivizmus pedig a racionalitás egzakt harmóniájával ruházhatja fel.

Az építészeti grafika szürrealizmusból átszűrt legfőbb tanulsága a művek atmoszférájának átvétele: a valószerű és a képzeletbeli között lebegtetett vizuális környezet megteremtése.

A kutatási korszakom – a kortárs magyar építészeti grafika – egyik első, de mindmáig érvényes erejű és gyönyörködtető remekén, Ivánka András Salgótarjáni Művelődési Ház homlokzati tempera festményén visszaköszön a Molnár C. Pál-i neoklasszicista, római iskolás ihletettséggű szürrealista vízió. (4. kép)



5. kép  
*Ivánka András, Salgótarján, Művelődési ház*



4. kép  
*Molnár C. Pál, Piazza Albanoban*

Hasonló atmoszférateremtő képzőművészeti párhuzam figyelhető meg dr. Balogh István 60-as években készült akvarelljén, melynek sejtető-sejtelmes formái vizuális rokonai Szász Endre látomásainak. (6.kép)

Makovecz Imre a csengeri görögkatolikus templomot hullámokon diadalmaskodó, mont-saint michele-i vízióként ábrázoló grafikája és Max Ernst hasonló kompozíciójú „képzeletbeli” városa mindketten a szürrealista fantázia szülöttei. (7., 8. kép)



6. kép

*Dr. Balogh István, Építészeti táj*



7. kép

*Makovecz Imre, Csenger, Görögkat. templom*



8. kép

*Max Ernst, The Entire City*

E rokonság megfigyelhető Makovecz „Atlantisának” és Ernst „Európa az eső után” katasztrófa tájképének látomásában egyaránt. (9., 10. kép)



9. kép

*Makovecz Imre, Atlantisz*



10. kép

*Max Ernst, Europe after the rain*

Jánossy György Színháztervében érezni Paul Klee, Erdély Miklós által találóan megfogalmazott „mélytengeri misztikáját”. (11. kép) Janáky István a Schaar Erzsébet Múzeumhoz készített homlokzati rajza a szürrealis építészeti grafika különösen szép, érzelemmel és intellektussal telített alkotása, szellemi társa Vajda Lajos csendes lírai, metafizikus művészetének (12., 13. kép)

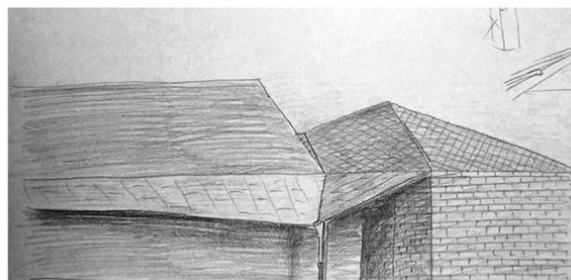


11. kép

*Jánossy György, Színházterv*



12. kép  
Vajda Lajos, Északi táj



13. kép  
Janáky István, Schaár Erzsébet Múzeum

Vadász György a hannoveri magyar pavilont ábrázoló grafikáján az épület – szürrealista gondolattársítás révén – mint kapocs jelenik meg Föld és Ég, Ember és Kozmosz – valóság és képzelet között. (14. kép)

Finta József Nemzeti Színház tervének alakjai mintha egy különös álomvilág, építészeti Nakonxypan lakói lennének. (15. kép)



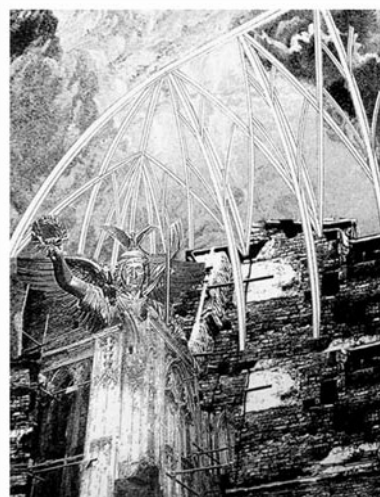
14. kép  
Vadász György, Hannoveri PAVILON



15. kép  
Finta József, Nemzeti Színház pályázat

A szürrealista képző- és alkalmazott művészet gyakran használja a montázst, mint képkalkulató módszert. (A fotómontázs műfaja is erősen e stílushoz köthető, melynek lehetőségeit a korszerű digitális, számítógépes technikák tovább szélesítik.)

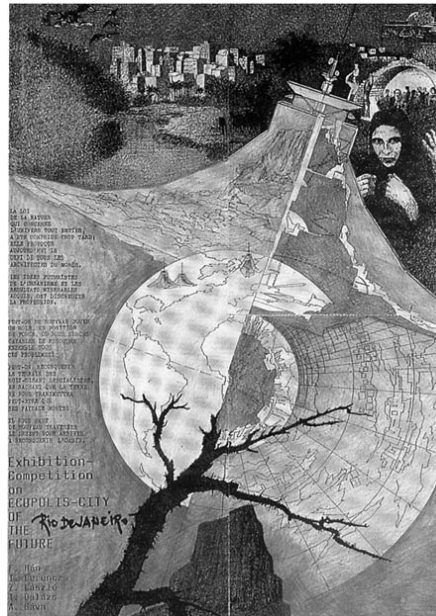
Természetesen az építészeti grafikában is jól használható és szívesen alkalmazott eljárás, illusztrálásul Makovecz Imre Windsor-i kastély montázsa (16. kép) Vajda Lajos Liliom és párduc című művével párhuzamba állítva. (17. kép) Bán Ferenc Eopolis a jövő városa c. műve (18. kép) a hagyományos grafikai eljárással készített szürrealista montázs érdekes, szép példája.



16. kép  
Makovecz Imre, Windsori kastély



17. kép  
Vajda Lajos, *Liliom és párduc*

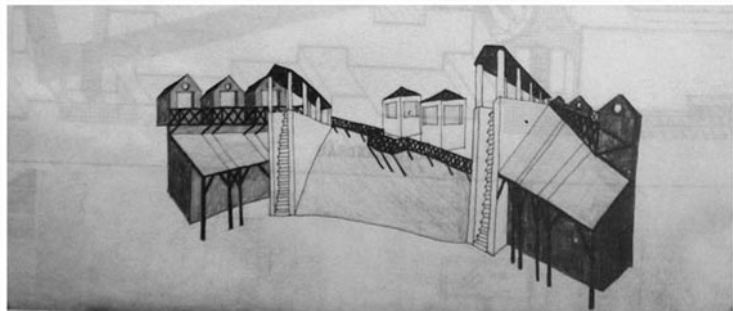


18. kép  
Bán Ferenc, Ferencz István, *Ecopolis*

A szürrealizmus egyben lehetőség a megszokottól eltérő nézetű ábrázoláshoz, torzított optikájú, vízionisztikusan láttató rajzok készítéséhez, mint például Birkás Ákos, a hagyományos ábrázolást dadaisztikusan tagadó alapállású *Piac* című grafikája (19. kép)



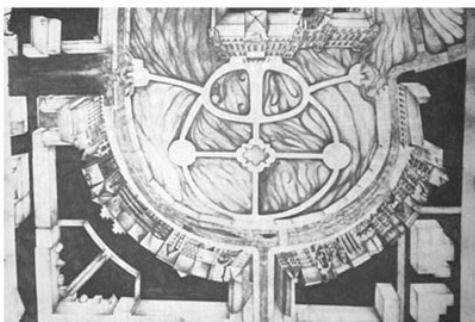
20. kép  
Jánossy György,  
*Egri Könyvtár lépcsője*



19. kép  
Birkás Ákos, *Piac*

A képzőművészet legelemibb eszközével, pusztán a vonallal is alkotható szürrealisztikusan erőteljes képgrafika, mint Jánossy György „Egri könyvtárlépcső” perspektívája, (20. kép), ahol a vonalak játéka szinte eksztatikus örvénylássé válik.

A puha, elmosódott, sejtelmesen áttűnő tónushasználat szintén szürreális látomássá lényegítheti az építészeti rajzot, mint azt a keszthelyi kastélypark beépítési perspektíváján láthatjuk (21. kép) vizuális megfelelése a már idézett Szász Endre-i tónusvilággal egyértelmű (22. kép)



21. kép  
*Keszthely, kastélypark*



22. kép  
*Szász Endre, Lángoló kulcs*

És végezetül, az építész rajzoló a valóságtól elemelkedő, a naturalizmust meghaladni látszó hatást a grafika staffázs-alakjaival is elérhet. Makovecz Imre balatonszepezdi vendéglő perspektívájának furcsa tereménei mintha Chirico, Ernst és kortársaik vásznáról érkeztek volna, átívelve teret és korszakot, az építészeti grafika és képzőművészet kapcsolatáról mesélve.(23. kép)



23. kép  
*Makovecz Imre, Balatonszepezd, vendéglő*

## Jegyzetek

<sup>1</sup>A „szürrealizmus” kifejezést G. Apollinaire használta először „Teiresziász emléi” című drámája műfaji meghatározásánál. A szürrealizmus mint irodalmi, képzőművészeti irányzat az 1920-as években, Párizsban alakult A. Breton ideológiai vezetésével. Az irányzat művészei „ősüknek” tartották Goya vizionisztikus korszakát és H. Bosch művészetét, de a szürrealizmus előfutáraként értékelhető Piranesi több grafikai sorozata is, melyek egyben az építészeti grafika történetének fontos dokumentumai.

A szürrealisták első folyóiratának a „La Revolution Surrealiste” munkatársai, a mozgalom első nemzedékének tagjai többek között az író L. Aragon, a festő Chirico, M. Ernst, A. Masson, Picasso voltak. Első képzőművészeti kiállításukat 1925-ben Párizsban rendezték, melyen a már említetteken kívül H. Arp, P. Klee, J. Miro és M. Ray is részt vett. A harmincas évek végétől a szürrealisták számos nemzetközi kiállítást rendeztek és művészetük erős befolyást gyakorolt a század második felének vizuális kultúrájára.

<sup>2</sup>in Kassák Lajos: *Az izmusok művészete*, Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1972. 155. old.

<sup>3</sup>Major Máté: *Illés Árpád új képei*, in *Magyar Művészet*, 1967/5. 53. old.

<sup>4</sup>Körner Éva: *A korszak egyetemes képzőművészetének főbb tendenciái.*, in *Magyar Művészet 1919-1945. I. kötet*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 32. old.

<sup>5</sup>Gerle János: *Makovecz Imre rajzaihoz*, Ernst Múzeum kiállítási katalógus, 2004.

<sup>6</sup>in Kassák Lajos: *Az izmusok művészete*, 149. old.